

ЛУГАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ІНСТИТУТ
ІМ. Т.Г. ШЕВЧЕНКА СХІДНОУКРАЇНСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

На правах рукопису

СТОПУКА Ірина Георгіївна

ФОРМУВАННЯ МУЗИЧНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ
СТАРШОКЛАСНИКІВ НА ПРОФЕСІЮ ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ
/ на матеріалі ДМШ /

13.00.01 - Теорія та історія педагогіки

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Луганськ - 1996

Дисертацією є рукопис
Робота виконана в Київському державному
лінгвістичному університеті

Наукові керівники - член кореспондент АПН України,
доктор педагогічних наук,
професор Батух Микола Борисович,
кандидат педагогічних наук, доцент
Шахін Зінаїда Михайлівна

Офіційні опоненти - доктор педагогічних наук, професор
Рудницька Оксана Петрівна
кандидат педагогічних наук, доцент
Гвоздева Надія Павлівна

Провідна установа - Київський університет імені
Тараса Шевченка

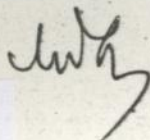
Захист відбудеться "30" жовтня 1996р. о 13 годині на
засіданні спеціалізованої вченої ради К.ІВ.03.01. у Лугансь-
кому державному педагогічному інституті ім.Т.Г.Шевченка за
адресов: 348011, м.Луганськ, вул. Оборонна, 2.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Луганського
державного педагогічного інституту ім. Т.Г.Шевченка.

Автореферат розіслано "28" березня 1996 р.

Вчений секретар

спеціалізованої вченої ради

 О.О. Міхно

ЛННБ України ім.В.Стефаника

00751603 (M)

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОСЛІДЖЕННЯ

Актуальність теми дослідження. Сучасний етап розвитку нашого суспільства характеризується необхідністю розкріпачення ініціативи та соціальної активності людей, вихованням у підростаючого покоління творчого мислення, створення атмосфери демократичного спілкування на підставі гуманістичних цінностей. Все це визначає основні напрямки педагогічного пошуку: шляхів не лише оновлення, реформування системи освіти та виховання в Україні, але й принципово нові підходи до розв'язання важливого завдання - збереження й розвитку культурного, інтелектуального потенціалу нашого суспільства. В цьому плані вдосконалення підготовки майбутніх вчителів музики набуває особливої ваги.

Слід зазначити, що соціальна функція вищої школи, яка пов'язана насамперед з вихованням творчої особистості, дещо де-валюувалась. Це стосується музично-педагогічних факультетів, де вона вступила у протиріччя між вимогами суспільства до професійної спрямованості майбутніх студентів музично-педагогічних факультетів та реальним становищем у вищій школі. Отже, формування музично-педагогічної спрямованості на професію вчителя музики у старшокласників дитячої музичної школи є важливою умовою вдосконалення підготовки майбутніх фахівців ще на початку навчання, тому що основна кількість абітурієнтів, які вступають до педагогічних інститутів на музично-педагогічний факультет, має освіту саме музичної школи.

Старший шкільний вік - період становлення ціннісних орієнтацій, індивідуально-особистісної самосвідомості, спроби творчої самореалізації, формування світогляду. Значення музики для цього періоду становлення людини важко переоцінити,

тому що, як підкреслюють вчені, музичне мистецтво - це засіб урівноваження людини із світом у найважчі та відповідальні хвилини життя, воно є найбільш кінцямим та краще, ніж будь-що інше, дозволяє підліткові та кінцямові оформити і висловити свої емоції, хвилиночкі невиразні переживання, які неможливо передати словами.

Тому ми пропонуємо вдосконалення підготовки учнів старших класів дитячої музичної школи за допомогою розробки деяких програмних вимог для спеціалізованої педагогічної спрямованості дисциплін музичної школи на професію вчителя музики, що передбачає звернення до різних форм творчої діяльності, а саме продуктивних.

Аналіз стану сучасної педагогічної практики показує, що підготовка майбутніх фахівців-учителів музики переживає кризу свого розвитку. Музично-педагогічна громадськість з тривогою вказує на гостру нестачу кваліфікованих учителів музики для загальноосвітньої школи. Інтелектуальний розвиток людини підпорядковує собі всі інші сторони її духовного життя. Візьмемо хоча б спрямування шкільної освіти, де перевага явно надається формуванню абстрактно-логічних засобів мислення, порівняно з емоційним вихованням. Результатом і одночасно умовою вирішення цієї проблеми стає творчість у багатьох її аспектах.

Актуальність проблеми знайшла відображення у багатьох дослідженнях, які розкривають її педагогічні та психологічні сторони. В основному це галузь вдосконалення спеціальної підготовки: формування педагогічної спрямованості викладання інструментально-виконавських дисциплін /Л.Г.Арчажникова, В.С.

Вірчук, Т.П. Корольова та інші/, розвиток музичних здібностей та формування музично-виконавських умінь студентів /С.В.Куршев, В.І.Мурмаєв, Г.М.Ципін та інші/; вдосконалення професійної готовності /О.А.Апраксіна, Г.П.Падалка, Л.А.Рапацька та інші/; виховання творчих якостей особистості майбутнього вчителя музики, його підготовки до творчої діяльності /Н.Л.Бєлая, Я.Я.Бірсков, І.П.Одинокова, Т.І.Шевченко/; організація педагогічної практики /Л.М.Пічугіна, К.С.Турбаєва/.

Питанням музично-естетичного розвитку та виховання учнів дитячої музичної школи /ДМШ/, взаємодії загальноосвітньої та музичної школи у формуванні інтересу до музики та музично-творчої активності присвячено дисертаційні дослідження С.М.Даджанова, Ж.А.Сулейменової, Д.Д.Рузієва, Д.В.Заринь, Е.Е.Емануель та інші. Але, незважаючи на теоретичну та практичну важливість досліджень вищеназваних авторів, проблема музично-педагогічної спрямованості старшокласників ДМШ на професію вчителя музики залишається недостатньо розробленою, про що й свідчать актуальність обраної теми дисертаційного дослідження: "Формування музично-педагогічної спрямованості старшокласників на професію вчителя музики /на матеріалі дитячої музичної школи/".

Об'єкт дослідження - творча діяльність старшокласників дитячої музичної школи в умовах індивідуального навчання.

Предмет дослідження - особливості та механізм формування музично-педагогічної спрямованості на професію вчителя музики в ДМШ.

Мета дослідження - теоретично обґрунтувати і експериментально перевірити ефективні шляхи формування музично-педагогі-

чної спрямованості старшокласників за допомогою продуктивних видів творчої діяльності.

Гіпотеза. У дослідженні ми виходили з положення про те, що музично-педагогічна спрямованість буде успішно сформована за умов:

- виключення у зміст навчання в ДМШ вивчення основ природи музики з метою осягнення її виховничо-творчого потенціалу учнями;

- запровадження продуктивних видів музичної співтворчості у навчальному процесі старшокласників ДМШ;

- врахуванні інтересів, потреб та запитів учнів;

- створенні позитивного морально-емоційного фону взаємовідносин педагога та учня.

Завдання дослідження:

- проаналізувати філософські, психолого-педагогічні, музикознавчі основи виховання загальної культури особистості та визначити стан досліджуваної проблеми в педагогічній теорії та практиці;

- виявити педагогічні умови ефективності формування спрямованості на професію вчителя музики учнів старших класів ДМШ;

- розробити систему формування музично-педагогічної спрямованості учнів у навчальному процесі ДМШ.

Методи дослідження: аналіз філософської, психолого-педагогічної, мистецтвознавчої та навчально-методичної літератури та документації; вивчення та узагальнення педагогічного досвіду роботи вчителів і шкіл; цілеспрямоване педагогічне спостереження; письмове та усне опитування; метод моделювання; аналіз продуктів творчої діяльності; педагогічний експеримент

з подальшою статистичною обробкою його результатів, а також використовувався особистий досвід автора, який працював у дитячій музичній школі в 1979 року.

Теоретичну основу дослідження становлять концепції вітчизняних та зарубіжних дослідників у галузі філософії, психології та педагогіки про творчо-діяльнісну сутність особистості; про виховний вплив мистецтва на особистість зростаючої людини; праці видатних вчених, присвячені спрямованості людини на майбутню професію; сучасні концепції художньої освіти, які відстоюють пріоритет процесу духовно-творчого розвитку перед вузько-професійною формалізованою освітою.

Етали дослідження:

1. Підготовчий етап /1990-1993р.р./ - розробка теоретично-методологічних основ концепції дослідження, аналіз науково-педагогічної літератури з проблеми дослідження.
2. Основний етап /1993-1995р.р./ - констрування системи формування музично-педагогічної спрямованості старшокласників дитячої музичної школи на професію вчителя музики; проведення педагогічного експерименту, збір емпіричних даних та їх первісна обробка.
3. Заключний етап /1995-1996р.р./ - перевірка та уточнення теоретичних положень, якісний аналіз та статистична обробка даних експериментальних зрізів з їх подальшою інтерпретацією; узагальнення результатів дослідження та літературна обробка даних.

Наукова новизна дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні системи формування музично-педагогічної спрямованості учнів старших класів дитячої музичної школи на професію

вчителя музики.

Практичне значення. Розроблена на основі експерименту система професійно-педагогічної підготовки майбутніх вчителів музики з використанням новітніх технологій, що сприяють збагаченню змісту та форм масового музично-естетичного виховання школярів.

Достовірність результатів дослідження й основних висновків дисертації забезпечується урахуванням стану розробки проблеми формування музично-педагогічної спрямованості старшокласників на професію вчителя музики, вивченням педагогічного досвіду, застосуванням комплексу взаємопов'язаних методів дослідження, адекватних його об'єкту, предмету й завданням, кількісним та якісним аналізом теоретичного та емпіричного матеріалу, експериментальною перевіркою в школах розроблених положень і рекомендацій, застосуванням методів математичної статистики на етапі кількісного аналізу результатів дослідження.

Апробація та впровадження матеріалів та результатів дослідження здійснювалось у ході навчального процесу з учнями в дитячій музичній школі. Завдання, зміст та методика дослідження обговорювались на засіданнях кафедри педагогіки Київського державного лінгвістичного університету, кафедри гри на фортепіано Мелітопольського педагогічного інституту, відділу фортепіано дитячої музичної школи, повідомлялись на щорічних підсумкових науково-практичних конференціях в Мелітопольському педагогічному інституті.

На захист виносяться такі положення:

- вивчення старшокласниками ДМШ гуманістичних концепцій

музичного мистецтва та творчості сприяє формуванню професійно-педагогічних установок особистості музиканта;

- розробка й обґрунтування теоретичних основ процесу формування музично-педагогічної спрямованості старшокласників;

- творчі форми музично-естетичного виховання учнів з опором на співтворчість педагогів та вихованців мають достатньо високий потенціал розвитку особистості в умовах індивідуального навчання;

- педагогічні умови ефективності функціонування системи формування музично-педагогічної спрямованості учнів старших класів.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

Структура дисертації зумовлена специфікою теми, метою, завданнями та логікою дослідження обраної проблеми, і складається із вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури, додатка.

У вступі обґрунтовується актуальність теми, аналізується ступінь її дослідженості, формується мета, завдання та гіпотеза дослідження, його методологічні й теоретичні основи, визначається наукова новизна, теоретичне та практичне значення.

Перший розділ "Філософські та психолого-педагогічні основи формування професійно-педагогічної спрямованості у старшокласників" присвячено комплексному розгляду складових теми дослідження: спрямованість, потреби, мотиви, ціннісні орієнтації, творча діяльність, гуманізм.

Аналіз літератури першого розділу показує різний підхід

психологів, педагогів та соціологів до визначення поняття спрямованості особистості. Серед багатьох досліджень вітчизняної психології з теорії особистості та її структури виділяються роботи О.Н.Леонтьєва, К.К.Платонова, В.М.Мясищєва, А.І.Ковальова, В.В.Давидова. Автори виділяють декілька видів спрямованості: пізнавальну, моральну, духовну, професійну. При визначенні наповнення та рівня професійної спрямованості учнів вихідним матеріалом є мотив вибору професії.

Вся система підготовки фахівця повинна формувати не тільки знання, уміння та навички, але й певні особистісні властивості, без яких педагог не може виконувати свої функціональні обов'язки. Тільки такий підхід може забезпечити професійно-педагогічну спрямованість навчально-виховного процесу.

Одне з центральних місць у структурі професійної спрямованості займають потреби, які виникають і формуються під впливом конкретних умов суспільного життя людини і тісно пов'язані з її пізнавальною, емоційною та волевою діяльністю. У структурі особистості та її професійної спрямованості потреби виконують стимулюючу роль: вони активізують всі інші компоненти структури і спонукають до свідомого вибору конкретної професії.

Музична пізнавальна потреба - це заохочення, яке викликає необхідність звернення учнів до музично-пізнавальної діяльності і формується при сполученні емоційного та інтелектуального аспектів у навчанні і вихованні засобами мистецтва.

Як показує аналіз літератури, останнім часом велика увага приділяється гуманізації освіти, творчому розвитку особистості взагалі та підготовці майбутніх учителів музики зокрема.

Практика показала, що рівень проведення уроків музики в загальноосвітніх школах не влаштовує ні школярів, ні викладачів цієї дисципліни. Тому автор ставить проблему відповідного вдосконалення змісту підготовки майбутніх вчителів музики в ряд першочергових завдань, які повинні мати комплексний характер, містити в собі питання музично-естетичного розвитку, а також виявити можливості формування навчальної системи музично-педагогічної спрямованості старшокласників в умовах гуманізації не тільки загальноосвітньої, а й спеціальної, музичної школи, де головною метою буде творчість, творча діяльність учнів старших класів на індивідуальних заняттях.

З позиції концепції дослідження у розділі розглядаються музично-педагогічні наукові дослідження, в яких висвітлюються процеси засвоєння творчих засобів діяльності майбутніми вчителями музики, формування їх творчих якостей, а також розвитку і становлення творчої активності /Н.Л.Белая, Т.І.Шевченко, І.Н.Одинокова, Я.Я.Бірекопс/.

Питаннями вдосконалення процесу навчання у дитячих музичних школах займалися Ж.А.Сулейменова, Д.Д.Рузів, Д.В.Заринь, Г.А.Чяпляускас, Е.Е.Емануель.

На підставі основоположних принципів вітчизняної музичної педагогічної теорії та практики масового музичного виховання дітей і підлітків існують ідеї В.М.Шацької, Б.В.Асаф'єва, Б.М.Теплова, Д.В.Кабалевського. Стрижневою є думка Д.Б.Кабалевського про те, що "головним завданням масового музичного виховання у загальноосвітній школі є не стільки навчання музиці саме по собі, скільки вплив через музику на весь духовний світ

учнів, насамперед на їх моральне обличчя".¹

В дисертації відзначається, що у педагогічній практиці дитячих музичних шкіл нерідко спостерігається абсолютизація більшою чи меншою мірою однієї із складових творчої /перваково репродуктивної/ діяльності; орієнтованість педагогів на формування вузькоремісничих /технічних/ умінь та навичок, репродуктивний характер міжособистісної взаємодії в процесі навчання, блокується емоційно-естетична та творча активність учнів. Ми вважаємо, що важливе місце у навчанні в ДМШ повинно відводитись творчій діяльності /поряд з дитячими інтерпретаціями, сприймання музики/ насамперед, продуктивним видами творчості - імпровізаціями та створенням музики.

Отже, якщо озброїтись повноцінною формою пізнання мистецтва як способом проникнення у знання, можна просту "маслоду від мистецтва", з одного боку, та примітивну навчальну роботу з розвитку виконавських "знань, умінь і навичок", з іншого боку, перетворити в реальну навчальну діяльність у повному обсязі, що, зрештою, дозволить виявити шляхи формування музично-педагогічної спрямованості учнів.

В роботі підкреслюється, що, коли учні відтворять сам процес народження музики /самостійно здійснить творчий процес/, вони пізнають природу творчості, розкривають свої значимі внутрішні зв'язки та ставлення, завдяки чому музика постає як відображення, художнє відтворення діалектики життя.

У дослідженні робляться висновки, що процес пізнання мис-

---

1. Кабалевский Д.В. Прекрасное пробуждает доброе: Статьи, доклады выступлений. - М.: Педагогика, 1973. - 334с.

твства не повинен мати примусового характеру. Потрібна невимушеність, щоб педагог з дитиною проходив шлях до музики разом, відповідно до природи дитини та природи мистецтва.

На основі аналізу програмних вимог для учнів ДМШ визначено, що підготовка музикантів потребує певного коригування за формою та змістом для повної відповідності меті та завданням масового і гуманістичного музично-естетичного виховання учнів музичних шкіл, зокрема - старшокласників з метою подальшого їх спрямування на професію вчителя музики. У навчальному процесі музичної школи пропонується використати деякі резерви, а саме: суттєво скоротити певні теми з музичної літератури, доповнивши програму з цього предмету гуманістично спрямованими естетико-філософськими концепціями музичної творчості; включити в програму вивчення генезису основних естрадних та джазових стилів і напрямків, сучасної поп-рок-музики. Такі доповнення до програми з музичної літератури дозволять врахувати вікові особливості складного періоду середнього шкільного віку /II-ІІІ.років/, їх вікові переваги щодо музичного мистецтва, допоможе учням ДМШ стати різнобічно освіченими в сфері музики людьми.

Наступна пропозиція стосується предмету сольфеджіо, до програми якого автор пропонує включити основи гармонії. Великого значення набуває така новація на уроках з основного інструмента, де мають проводитися заняття з імпровізації та творення музики, що зрештою допоможе розвинути та вдосконалити індивідуальну форму навчання гри на інструменті.

В дисертації обгрунтовано положення про те, що наближитися до мети формування музично-педагогічної спрямованості

максимально дозволить індивідуальна форма навчання /на відміну від групових форм/, в якій: а/ найвише повно враховуються реальні можливості кожного старшокласника, тобто здійснюється індивідуальний підхід; б/ формується творча індивідуальність учня, який вчиться самостійно знаходити шляхи ефективного розв'язання художніх завдань; в/ виробляється висока культура спілкування; г/ здійснюється органічний зв'язок між набуттям старшокласниками умінь і навичок та формуванням гуманістично спрямованої творчої особистості; д/ індивідуальна форма навчання сприяє гуманізації підготовки старшокласників до професії вчителя музики у плані співтворчості та співпраці.

У дисертації детально розглядається творча діяльність, яка виступає концептуальною підставою формування музично педагогічної спрямованості старшокласників ДМШ. Через творчість розвиток естетичного ставлення підводить учнів до естетичного пізнання індивідом свого внутрішнього духовного світу. В цьому відношенні особливої уваги заслуговує концепція Б.М.Неменського про позанаукові форми пізнання у художньому вихованні та освіті: "Передати досвід художньої культури людства тільки за допомогою логічного пізнання абсолютно неможливо. Це покликані здійснити художня педагогіка та художня дидактика".¹

Для розкриття суті творчої діяльності в дисертації розглянуто поняття "діяльність" та "творчість", різноманітні підходи до трактування цих понять, класифікації їх форм. Окремо висвітлено нові розроблені методики стимуляції творчості, се-

---

1. Неменский Б. М. Вненаучные формы познания // Сов. педагогика. - 1991. - №9. - С. 40-45.

ред яких найбільшої популярності набули "брейнштормінг" та синектика.

В роботі аналізуються види творчої діяльності - педагогічна, музична, навчальна. Важливим компонентом педагогічної творчості, який має значення для дисертаційного дослідження, є співробітництво як установка на взаємодію з учнем /а не вплив на нього/ у процесі спільної діяльності та спілкування, у кінцевому рахунку - установка на співтворчість.

Музично-педагогічну творчість представлено продуктивною музичною творчістю - творення музики та імпровізація як форми самопізнання та самореалізації, самоактуалізації особистості через самовираження.

Специфіка навчальної творчості обумовляє своєрідний підхід до розв'язання проблеми управління, тому що творчість яскраво виявляється при нерегульованих впливах. Центральною ідеєю дослідження проблеми навчальної творчості виступає доцільність ефективного побічного стимулювання музично-творчої діяльності учнів у вигляді процесу формування духовної смислотворчості та рефлексії. Тому питання духовного змісту мистецтва та творчості, які є суттю людського буття, а також філософські аспекти музики як мистецтва уявляються основою індивідуально-особистісного становлення в навчальній музично-творчій діяльності.

Узагальнення результатів, одержаних на цьому етапі дослідження, дало змогу зробити певні висновки:

I. Виявлено необхідність пошуку технології індивідуально-особистісного розвитку старшокласників музичними засобами, основу якої повинна скласти творча діяльність. Це є основним мо-

ментом формування музично-педагогічної спрямованості у контексті вдосконалення загального музично-естетичного виховання школярів.

2. Вдосконалення змісту творчої діяльності учнів ДМШ має бути побудоване на розробці системи формування та розвитку гуманістично спрямованої музичної творчості майбутніх фахівців у класі основного інструменту. Спрямованість такої системи міститься в інтеграції елементу філософського осягнення музики, елементів співтворчості та продуктивності музичної творчості у процесі індивідуального навчання. Саме ця форма навчання: а/дозволить здійснити визначене компонування; б/ дозволить стимулювати процес формування музично-педагогічної спрямованості та гуманістичних переконань старшокласників ДМШ; в/ припускатиме мобільність змісту навчання та його зміну відповідно до актуальних естетико-виховних завдань; г/сприяє інтенсифікації навчального процесу.

Представлені положення першого розділу дозволили розробити систему, яка відображає зміст та внутрішню логіку процесу природнього індивідуально-особистісного розвитку старшокласників у музично-творчій діяльності з метою формування в них спрямованості на професію вчителя музики.

Система складається з таких елементів:

- Елемент співтворчості - формування навичок і вмінь спільного пошуку розв'язання творчих завдань, які стимулюють індивідуально-особистісний розвиток, на основі принципів виявлення виховного потенціалу музики;

- Елемент осягнення музики - теоретичне усвідомлення музично-творчої діяльності на підставі філософсько-естетичних

концепції творчої рефлексії та смислотворчості /"олюднення" через мистецтво/, що на ній базується;

- Елемент продуктивності музичної творчості - використання всіх видів музичного мистецтва /від класичного до сучасного, в тому числі й біт-музики/ у якості дидактичного матеріалу для формування у старшокласників ДМШ значущих понять, вмінь та узагальнень, які необхідні для подальшого усвідомлення закономірностей музичного мистецтва в процесі особистої музично-творчої діяльності.

Другий розділ - "Педагогічні умови формування музично-педагогічної спрямованості старшокласників" - присвячений змістовному розгляданню передумов, форм та методів реалізації продуктивних видів музично-педагогічної творчості учнів в умовах індивідуального навчання в ДМШ; розглядаються зміст та організація процесу формування музично-педагогічної спрямованості старшокласників, аналізуються результати дослідно-експериментальної роботи з теми дослідження.

В роботі підкреслюється, що продуктивна музично-творча діяльність є певним показником глибини осягнення музики, свідчить про наявність процесу індивідуально-особистісного розвитку учнів. Тому формування навичок та вмінь продуктивної музично-творчої діяльності та співтворчості ми виділяємо в окреме педагогічне завдання.

Виходячи з концепції дослідження, нами було сформульовано такі передумови побудови та функціонування вказаної системи:

- творчість як основа навчання;
- єдність складових формування музично-педагогічної

спрямованості /тобто співтворчість, філософське осягнення музики, продуктивна музична творчість/;

- органічне сполучення колективно-групових та індивідуальних форм навчання;

- перспективний розвиток тезаурусу;

- зіставлення;

- спадкоємність;

- гедонізм навчальної діяльності /творчості/.

Вирішальною умовою функціонування системи формування музично-педагогічної спрямованості стають основні філософсько-естетичні концепції, які відводять особливе місце людській індивідуальності в оточуючому середовищі, феномену творчості, який перетворює людську діяльність.

Становлення системи формування музично-педагогічної спрямованості старшокласників складалося з двох взаємозалежних етапів: теоретичного та практичного. Перший етап - теоретичний - мав вигляд циклу лекцій-бесід, в яких аналізувалися концепції осягнення мистецтва, порушувалися актуальні питання виховання музиком /Б.В.Асаф'єв, О.Є.Лосєв, Д.Б.Кабалевський, В.В.Медушевський/. Теоретичний цикл будувався як методологічний аналіз особистісного музичного та життєвого досвіду школярів, а зміст та логічна послідовність лекцій-бесід підпорядковувались безперервності та послідовності колективного пошуку розв'язання проблем.

Лекцій-бесіду як форму теоретичної підготовки було обрано не випадково: традиційні лекції розраховано на механічне засвоєння навчального матеріалу, тоді як бесіда має значно більший потенціал навчання та виховання. Пояснюється це не

тільки можливість спілкування, але й можливість творчості у цьому спілкуванні, коли потрібен творчий пошук розв'язання певного завдання, "творення" відповідей на ті чи інші запитання.

Теоретичний етап підготовки старшокласників дав можливість автору зробити такі висновки:

- сучасна система музично-естетичного виховання не сприяє індивідуально-особистісному розвитку школярів;

- вихід з цього становища полягає в гуманізації і створенні умов природного розвитку особистості учня;

- основна умова особистісного розвитку як творення самого себе знаходять своє відображення у вираженні та самовираженні, у самопізнанні та самоствердженні, через самореалізацію та розвагу і в працях та відпочинком одночасно;

- вільна творчість ґрунтується на потребах, захопленнях та перевагах старшокласника, що обумовлено віковими особливостями.

Далі розглядається практичний етап формування музично-педагогічної спрямованості старшокласників у продуктивній музично-творчій діяльності /імпровізація, творення музики/. Але перш ніж перейти до цього етапу вважаємо за доцільне провести невеликий практикум з вивчення гармонії, оскільки виховання через творчість у будь-якій її формі завжди стихійно настановує учня й педагога на вивчення гармонії, яке пов'язане з необхідністю організації та усвідомлення звукової "вертикалі". При викладанні такого складного й абстрактного предмета, яким є гармонія, велике значення має форма подачі матеріалу. Найбільш ефективним у вивченні гармонії визначається метод "від

конкретного до абстрактного", а потім у закріпленні та практичному застосуванні отриманих знань /наприклад, гармонічний аналіз/ переході від засвоєних абстрактних узагальнень до їх конкретизації в тому чи іншому музичному матеріалі.

При створенні музики особливої уваги набула робота над образом. Розвиваючи здатність учня до прояву образності уявити собі й основні напрямки, якими слід просуватись у пошуках унікального і неповторного втілення образу. До нього можна підійти з трьох сторін: від спорідненості музичної інтонації з інтонаціями людської мови і, ширше, людської голосової вокалізацією /стогін, вигуки, придики тощо/; від зв'язку музичного ритму з ритмами і пластикою образних рухів людини; від звуконаслідування довкілля.

Велику зацікавленість викликали творчі завдання, пов'язані з джазом. Аналізувались метроритмічні та ладогармонічні особливості, характерні риси цього стилю: складна синкопована ритміка і як наслідок - метричне коливання - "свінг".

Автор зауважує, що через написання музики учні намагались глибше "зануритися" в себе за допомогою звуків /рефлексів/, а в цьому вірогідність досягнення духовного смислу звуку як життєвої енергії буття, вихід-"прорив" людини в духовну реальність.

Для формування музично-педагогічної спрямованості велике значення має співтворча ситуація, яка на заняттях охоплювала діагностику стану учня, спрямованість його мотивації /настрій, самопочуття, актуальні проблеми та потреби/, а також зняття або послаблення дії перешкод /конформізм, комплекси тощо/. Основне навантаження при цьому виконувало налагодження діалогіч-

ного - в ідеалі - міжособистісного спілкування, без якого не виникає творча атмосфера.

Невід'ємною умовою реалізації головного завдання дослідження є елемент співтворчості /як побічне стимулювання творчої діяльності учнів/. Співтворчість же виступає важливою умовою гедонізму самовираження.

Отже, оволодіння старшокласниками окремими прийомами композиції та вміння оперувати музичним матеріалом у процесі творення має відкрити учням ДМШ нові перспективи розуміння, осягнення музики, збагатити досвід творчої діяльності. Підкреслимо, що в умовах формування музично-педагогічної спрямованості старшокласників ДМШ заняття з композиції та імпровізації не передбачають високого рівня професіоналізму. Мова йде про пробудження творчого музичного інстинкту.

Проведена експериментальна робота дала можливість зробити певні висновки щодо художньої /музичної/ творчості, яка необхідна:

- для виховання людини, тому що ніщо так повно й рельєфно не розкриває натуру людини, її душу, як те, що вона створює;

- для виховання культури слухача, слухача-митця, бо той, хто сам відчув радість творчості в будь-якій галузі мистецтва, здатний краще сприймати та оцінювати те, що роблять інші;

- для виховання професійного музиканта, бо повноцінним музикантом може стати лише той, хто вміє творити.

Відтак, до завдань практичного етапу входила актуалізація змісту теоретичного етапу системи формування музично-педагогічної спрямованості в умовах безпосередньої музичної твор-

чості.

Дослідно-експериментальна робота з формування та реалізації музично-педагогічної спрямованості старшокласників проводилася в умовах навчально-педагогічного процесу ДМШ у формі факультативного курсу "Музична майстерня". Критерієм відбору учнів старших класів були такі вимоги: однакові доекспериментальні організаційно-педагогічні умови для занять; схожі загально-педагогічні характеристики учнів; забезпеченість матеріально-технічною базою.

Експериментальні групи були єдиним контингентом учнів, а саме:

- діти із загальними закономірностями у віковому, психофізіологічному, розумовому та музичному розвитку;

- вони цілком свідомо, організовано, із зацікавленням, мобілізуючи всі свої здібності, ставились до запропонованих завдань, були здатні отримувати яскраві враження.

Експериментальна програма складалася з таких компонентів системи з формування музично-педагогічної спрямованості старшокласників музичної школи: психолого-педагогічний настрій на попередню роботу; розширення теоретичних та практичних навичок та вмій, уявлень про природу музики, її функції та роль в житті людини; залучення старшокласників до продуктивних видів творчої діяльності /творення музики та імпровізація/; використання знань про музичне мистецтво в самостійній музично-творчій діяльності; співтворчість у практичній діяльності.

Загальна спрямованість об'єднувалась в одній і тій же змістовній структурі: організація музичних інтересів; музично-пізнавальне збагачення; інтелектуально-творча та музично-твор-

ча робота із спрямованість на музично-педагогічну діяльність.

Ми розробили анкету для виявлення рівня спроможності розв'язання завдань підготовки старшокласників /які були запропоновані на теоретичному етапі формування музично-педагогічної спрямованості/. Вона містила такі позиції:

1/ Обмеження музичного мистецтва раціонально-логічним змістом;

2/ Гуманістичний підхід до художньої творчості;

3/ Корисність продуктивних форм творчої діяльності у навчальному процесі;

4/ Доцільність вивчення масової молодіжної музичної культури.

Анкетування старшокласників контрольної та експериментальної групи проводилося в два етапи. При цьому, слід зазначити, що перше опитування показало приблизно однакове ставлення до визначеної проблеми учнів обох груп, які ми порівнювали.

На другому етапі контрольне опитування проводилось по закінченні теоретичної підготовки в межах факультативу і виявило зміни ставлення старшокласників за означеними вище позиціями. Динаміка росту підготовки склала 32% в експериментальній групі, 15% - у контрольній.

Пристаючи до останнього етапу реалізації системи формування музично-педагогічної спрямованості, ми зробили необхідні виміри основних компонентів формування професійно-педагогічної спрямованості старшокласників на професію вчителя музики за допомогою творчої діяльності. Отримані результати систематизувались на основі виявлених критеріїв сформованості складових музично-педагогічної спрямованості старшокласників

на професію вчителя музики, а саме:

- педагогічне спілкування, співаця, індивідуальний підхід, опосередковане стимулювання та управління творчої діяльністю, співтворчість - елемент співтворчості;

- смислостворчість, рефлексія, самопізнання - елемент філософського осягнення музики;

- оволодіння початковими знаннями гармонії, теорії і практики імпровізації та написання музики - елемент продуктивності музичної творчості.

В результаті статистичної обробки експериментальних даних, отриманих на практичному етапі формування музично-педагогічної спрямованості в межах факультативного курсу, ми одержали такі дані, що представлені в таблиці №1.

	I опитування		II опитування	
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
Обмеження музичного мистецтва раціонально-логічним змістом	51%	53,5%	33,5%	23%
Гуманістичний підхід до художньої творчості	22%	22%	34,5%	57%
Корисність продуктивних форм творчої діяльності у навчальному процесі	43%	43%	58%	76%
Доцільність вивчення мусової молодіжної музичної культури	55%	57%	71%	91%

У навчальному процесі в контрольній групі акценти ставилися на відповідних положеннях типової програми, тоді як в експериментальній групі було поглиблене вивчення матеріалу за вищезгаданими позиціями.

Було виявлено взаємозалежність між результатами контрольних зрізів та результатом анкетування старшокласників на предмет обрання ними професії вчителя музики: динаміка зростання така - в контрольній групі - 7%, в експериментальній - 31%.

Отже, ми спостерігали суттєву зміну динаміки уявлень та професійної зацікавленості старшокласників ЕГ як у ставленні до музично-творчої діяльності, так і в плані самовизначення щодо майбутньої професії вчителя музики.

Результати дослідження дають підставу для таких висновків:

1. Визначені дослідженням тенденції у музично-естетичному вихованні старшокласників ДМШ - виконавська спрямованість, недооцінка продуктивних видів творчої діяльності, відсутність серйозних досліджень гуманістичного спрямування особистості людини-музиканта, застарілі форми виховання музикантів взагалі - висувають на перший план завдання вдосконалення підготовки випускників ДМШ до професійного рівня, що відповідав би вимогам часу.

2. Зміст попередньої підготовки майбутніх вчителів музики, побудований на врахуванні психолого-вікових особливостей старшокласників на підставі вивчення їх досвіду творчої діяльності, що повинна спрямовуватись на духовно-особистісний розвиток, дозволяє подолати протиріччя між потребою практики музично-естетичного виховання та системою підготовки учнів ДМШ.

3. Введення у навчальний процес ДМШ вивчення популярної

молодіжної культури за допомогою філософсько-діалектичного підходу та педагогічно цілеспрямованої організації процесу спілкування з нею учнів старших класів, має перетворитися у дійсний фактор самореалізації особистості в творчій діяльності і, таким чином, стати одним із шляхів розвитку самосвідомості в процесі духовно-творчого становлення.

4. Система, побудована на основі єдності елементів філософського осягнення музики, співтворчості та продуктивності музичної творчості, розроблена на принципах, орієнтованих на практику, яка проходить в умовах інтеграції індивідуального та групового навчання, відображає зміст та внутрішню логіку процесу підготовки майбутніх вчителів музики ще в музичній школі.

5. Музично-творча діяльність старшокласників полягає в поєднанні зі музично-продуктивних видів - імпровізація та написання музики, - з елементами педагогічної творчості як співпраці учнів між собою і є тією технологією, що сприяє вдосконаленню форм та методів формування музично-педагогічної спрямованості на професію вчителя музики.

Основні положення та висновки дисертації відображено у публікаціях:

1. Стотика І.Г. Творча діяльність як фактор формування музично-педагогічної спрямованості учнів старших класів ДМШ// Педвуз сьогодні: стан і перспективи навчання й науки/За ред. Ігнатенка М.Г., Науменка А.М..Зб.наук.статей.-Мелітополь, 1995. - С.267-269.

2. Стотика І.Г. Музично-художня творчість у процесі удосконалення навчання у дитячій музичній школі//Теоретичні питання освіти та виховання. За ред. Свтуха М.Б..Зб.наук.праць.

- вип. №4. - Київ. - 1996. С.217-219.

3. Стотика І.Г. Фактор продуктивності виконавської діяльності у розвитку творчої самостійності студентів музично-педагогічного факультету // Формування творчої самостійності виконавця-інструменталіста. - Івано-Франківськ. - 1996. - С.56-87.

АННОТАЦІЯ

Стотика І.Г. - спрямування музичально-педагогічної направленості старшокласників на професію учителя музики /на матеріалі дитячої музичальної школи/.

Дисертація на соискание ученої ступені кандидата педагогічних наук по спеціальності ІЗ.00.01 - теорія і історія педагогіки.

Київський державний лінгвістический університет, Київ, 1996.

В результаті дослідження теоретически обоснована і розробана система творческої підготовки старшокласників к вибору професії учителя музики на основі розвитку продуктивних видів музичального створчествa в учебном процесі дитячої музичальної школи.

SYNOPSIS

Stotyka I.G. The formation of musical and pedagogical purposefulness of senior pupils to teaching music (on the material of the children music school).

A thesis for a candidate's degree in education in the specialized field 13.00.01 - "Theory and history of pedagogics".

Kiev state linguistic university, Kiev, 1996.

As a result of the research, an effective system of creative training of senior pupils purposed for the choice of teaching music as a profession is theoretically motivated and worked out on the principles of the development of productive kinds of musical joint creative activity in the course of study at the children's music school.

Ключові слова: загальна культура особистості, професійно-педагогічна спрямованість особистості, музично-творча діяльність, музично-педагогічна спрямованість, співтворчість, духовно-творче становлення.

Ющук 43825

AB 35.617 7